

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

TÔ THỊ HỒNG LIÊN

**TỔ CHỨC XÃ HỘI VÀ TÍN NGƯỠNG, TÔN GIÁO
CỦA NGƯỜI PÀ THẺN HUYỆN QUANG BÌNH,
TỈNH HÀ GIANG TỪ 1945 ĐẾN NĂM 2013**

**Chuyên ngành: LỊCH SỬ VIỆT NAM
Mã số: 60.22.03.13**

LUẬN VĂN THẠC SĨ NHÂN VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS ĐÀM THỊ UYÊN

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan rằng đây là công trình nghiên cứu của tôi, có sự hỗ trợ từ giáo viên hướng dẫn là PGS.TS Đàm Thị Uyên. Các nội dung nghiên cứu và kết quả trong đề tài này là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất cứ công trình nghiên cứu nào trước đây.

Thái nguyên, tháng 4 năm 2017

Tác giả

Tô Thị Hồng Liên

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn này tôi xin chân thành gửi lời cảm ơn đến quý thầy cô trong khoa lịch sử- trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã quan tâm, giúp đỡ, chỉ bảo tận tình trong quá trình thực hiện đề tài. Nhờ đó tôi đã tiếp thu được nhiều ý kiến đóng góp và nhận xét quý báu của quý thầy cô thông qua buổi bảo vệ đề cương.

Tôi xin gửi lời cảm ơn sâu sắc nhất đến PGS.TS Đàm Thị Uyên đã trực tiếp hướng dẫn, định hướng chuyên môn, quan tâm, giúp đỡ tận tình và tạo mọi điều kiện thuận lợi nhất trong quá trình công tác cũng như thực hiện luận văn.

Trên hết tôi xin bày tỏ lòng kính trọng và sự biết ơn sâu sắc đến gia đình đã tạo mọi điều kiện tốt nhất để tôi có thể hoàn thành tốt mọi công việc trong quá trình thực hiện luận văn. Bên cạnh đó tôi cũng xin gửi lời cảm ơn của mình tới bạn bè và đồng nghiệp luôn quan tâm, chia sẻ, động viên tôi trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Mặc dù đã rất cố gắng trong quá trình thực hiện luận văn nhưng không thể tránh khỏi những thiếu sót. Tác giả mong nhận được sự góp ý của quý thầy cô và bạn bè để luận văn được hoàn thiện hơn.

Thái nguyên, tháng 4 năm 2017

Tác giả

Tô Thị Hồng Liên

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
Danh mục các từ viết tắt	iv
Danh mục các bảng	v
Danh mục các biểu đồ, hình	vi
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3. Mục đích nghiên cứu	4
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	5
5. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu	5
6. Đóng góp của luận văn	6
7. Cấu trúc của luận văn.....	6
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ HUYỆN QUANG BÌNH, TỈNH HÀ GIANG	9
1.1. Vị trí địa lý - điều kiện tự nhiên.....	9
1.2. Khái quát lịch sử hành chính huyện Quang Bình	12
1.3. Các thành phần dân tộc và dân tộc Pà Thẻn ở huyện Quang Bình.....	14
1.3.1. Các thành phần dân tộc	14
1.3.2. Dân tộc Pà Thẻn.....	19
1.4. Khái quát về kinh tế - xã hội của người Pà Thẻn ở huyện Quang Bình	22
Chương 2: TỔ CHỨC XÃ HỘI CỦA NGƯỜI PÀ THẺN Ở HUYỆN QUANG BÌNH, TỈNH HÀ GIANG TỪ NĂM 1945 ĐẾN 2013	29
2.1. Tổ chức làng bản.....	29
2.1.1. Tên gọi và hình thức tụ cư	29
2.1.2. Nhà ở.....	31
2.2. Mối quan hệ cộng đồng, thôn bản	36
2.2.1. Mối quan hệ đồng tộc	36

2.2.2. Mối quan hệ với các tộc người khác ở địa phương	40
2.3. Tổ chức gia đình và dòng họ	44
2.3.1. Tổ chức gia đình	44
2.3.2. Tổ chức dòng họ	53
2.4. Luật tục với việc điều hành xã hội và các thể thức xử phạt vi phạm	56
2.4.1. Quy định về sử dụng đất, bảo vệ rừng và nguồn nước	56
2.4.2. Một số luật tục trong ứng xử xã hội.....	61
Chương 3: TÍN NGƯỠNG VÀ TÔN GIÁO CỦA NGƯỜI PÀ THẺN Ở HUYỆN QUANG BÌNH, TỈNH HÀ GIANG.....	64
3.1. Tín ngưỡng dân gian.....	64
3.1.1. Thờ cúng các thể lực siêu nhiên	64
3.1.2. Thờ cúng tổ tiên.....	72
3.1.3. Tín ngưỡng liên quan đến sản xuất nông nghiệp.....	77
3.1.4. Các nghi lễ liên quan đến làm nhà mới	83
3.1.5. Tục nhảy lửa	87
3.2. Tôn giáo	91
KẾT LUẬN.....	98
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	101
TÀI LIỆU ĐIỂN DẪ.....	105
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

CN	: Công nghiệp
CP	: Chính phủ
DTGT	: Diện tích gieo trồng
NXB	: Nhà xuất bản
PGS	: Phó giáo sư
Th.s	: Thạc sĩ
TS	: Tiến sĩ
UBND	: Ủy ban nhân dân

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 1.1: Khí hậu ở huyện Quang Bình năm 2013	10
Bảng 1.2: Cơ cấu diện tích gieo trồng cây hàng năm Huyện Quang Bình năm 2010- 2012.....	11
Bảng 1.3: Các dân tộc huyện Quang Bình năm 2013	18
Bảng 2.1: Hệ thống thuật ngữ tên gọi trong quan hệ gia đình của người Pà Thẻn....	49
Bảng 2.2: Thống kê số dòng họ của người Pà Thẻn tại thôn Nậm Xú, Xã Tân Bắc.....	53
Bảng 2.3: Cách đặt tên của người Pà Thẻn	56

DANH MỤC CÁC BIỂU ĐỒ, HÌNH

Biểu đồ 1.1: Cơ cấu dân tộc huyện Quang Bình	15
Biểu đồ 1.2: Quy mô dân số người Pà Thẻn từ năm 1979 đến 2009.....	21
Hình 2.1: Mô hình nhà ở có kết cấu giá chiêng ở giữa.....	32
Hình 2.2: Mặt bằng sinh hoạt gia đình bà Sìn Thị Tả, thôn Nậm Xú, xã Tân Bắc	34

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Hà Giang là một tỉnh biên giới miền núi phía Bắc của Việt Nam, đây là địa điểm cộng cư của nhiều dân tộc anh em: Kinh, Tày, Nùng, H'Mông, Dao, Pà Thẻn, Pu Péo... Các dân tộc này sinh sống xen kẽ nhau tạo thành một khối đoàn kết thống nhất mang đến cho Hà Giang một nền văn hoá tộc người đa dạng, đặc sắc.

Trong số các dân tộc cư trú ở Hà Giang thì dân tộc Pà Thẻn chiếm 0,8% dân số. Đây là một dân tộc có số dân ít và hiện nay chỉ cư trú tập trung chủ yếu ở hai tỉnh: Hà Giang và Tuyên Quang. Ở Hà Giang dân tộc Pà Thẻn chỉ cư trú ở một vài xã của hai huyện: Bắc Quang và Quang Bình, trong đó tập trung nhiều ở huyện Quang Bình. Pà Thẻn là một trong những nhóm thuộc cộng đồng người Dao, gần gũi về nguồn gốc với người Dao. Trước đây họ sống ở những vùng núi cao và chỉ di cư xuống những vùng thấp vào khoảng cuối những năm 70, đầu những năm 80 của thế kỉ XX. Ngày nay, người Pà Thẻn sống tập trung thành những bản làng, dân tộc Pà Thẻn có một kho tàng văn hoá vật thể và phi vật thể vô cùng phong phú, độc đáo, giàu bản sắc. Vì lẽ đó mà các giá trị văn hoá cũng như tình hình về kinh tế, chính trị, xã hội của đồng bào Pà Thẻn đã trở thành đối tượng nghiên cứu của một số ngành và một số nhà khoa học dưới nhiều góc độ khác nhau. Tuy nhiên, cho đến nay vẫn chưa có một công trình nào nghiên cứu về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Pà Thẻn ở huyện Quang Bình (Hà Giang) một cách cụ thể và có hệ thống.

Ngoài ra, trong xu thế hội nhập, toàn cầu hoá như hiện nay, nhiều giá trị văn hoá truyền thống đang đứng trước nguy cơ bị mai một. Do vậy, “ bản sắc dân tộc” là một vấn đề được Đảng, Nhà nước quan tâm và đề cao trong quá trình xây dựng, đổi mới đất nước. Việc nghiên cứu về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Pà Thẻn là cần thiết, bởi nó góp phần bảo tồn và giữ gìn những nét văn hoá truyền thống của người Pà Thẻn nói riêng và của cộng đồng các dân tộc ở Việt Nam nói chung, góp phần thực hiện thắng lợi mục tiêu “ xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, tiếp thu tinh hoa văn hoá nhân loại, làm cho văn hoá thấm sâu vào toàn bộ đời sống và hoạt động xã hội, vào từng người, từng gia đình, từng tập thể và cộng đồng” như Nghị quyết Trung ương 5 Khoá VIII mà Đảng ta đã đề ra trong thời kì đổi mới đất nước.

Việc nghiên cứu về tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Pà Thên sẽ giúp chúng ta có cái nhìn tổng quát hơn về người Pà Thên trong các lĩnh vực: Văn hoá, tổ chức xã hội, tín ngưỡng, tôn giáo... Nhìn nhận vai trò của tộc người này trong lịch sử phát triển của dân tộc. Đây chính là cơ sở để tăng cường tính đoàn kết của các dân tộc trong cùng một địa phương và cao hơn là sự gắn bó giữa các dân tộc trong một quốc gia, góp phần tạo nên sức mạnh to lớn trong sự nghiệp xây dựng và phát triển đất nước.

Với những lí do trên, tôi chọn “*Tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Pà Thên ở huyện Quang Bình, tỉnh Hà Giang từ 1945 đến năm 2013*” làm đề tài luận văn thạc sĩ của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Dân tộc Pà Thên là chủ đề đã được các nhà nghiên cứu đề cập đến các vấn đề khác nhau.

Trong bài viết *Pà Thên và mối quan hệ Mèo- Dao ở Việt Nam* của tác giả Phan Hữu Dật, trong *Thông báo khoa học sử học*, năm 1973, đã so sánh 3 tộc người Pà Thên, Mèo, Dao trên các phương diện: tên tự gọi, tiếng nói và văn hóa. Trong bài viết *Người Pà Thên và mối quan hệ giữa họ với người Mèo, người Dao* trong tạp chí dân tộc học số 3, xuất bản năm 1974, Việt Bằng và cộng sự đã giới thiệu những nét khái quát từ địa vực cư trú, tên gọi và kí ức về nguồn gốc của người Pà Thên. Tác giả đưa ra sự so sánh về ngôn ngữ và mối quan hệ thân thiết, tình cảm của người Pà Thên với người H'Mông, đồng thời so sánh các thành tố trang phục của phụ nữ, các mô típ trang trí và kỹ thuật dệt hoa văn giữa người Pà Thên và người Dao.

Với bài viết *Người Pà Thên*, đăng trên Tạp chí Dân tộc và Thời đại, số 34-2001, tác giả Tô Oanh đã giới thiệu sơ lược về tộc danh, địa bàn cư trú và những tộc người cận cư có ảnh hưởng đến đời sống văn hóa của người Pà Thên.

Năm 2002, Đỗ Đức Lợi trong cuốn sách *Tập tục chu kì đời người của các tộc người - ngôn ngữ Mông - Dao ở Việt Nam*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, tác giả đã nghiên cứu từ nguồn gốc lịch sử đến hoạt động kinh tế, môi trường, đặc trưng văn hóa của các tộc người H'Mông, Dao, Pà Thên. Tác giả tập trung giới thiệu, phân tích, lý giải về các tập tục liên quan đến sinh đẻ, nuôi dạy con cái, đánh dấu sự trưởng